

Politikusokat, közéleti személyiségeket, művészeket szembesít korábbi nézeteikkel, s kérdezi véleményüket

az ATV-ben Juszti László. Ezúttal a filozófussal folytatott beszélgetés rövidített, szerkesztett változatát közöljük.

■ *Ön a marxizmustól indult, és egészen máshová jutott el. Természetes folyamat, hogy a gondolkodó embernek időnként meg kell önmagát tagadnia?*

– Egész generációm ezt csinálta. S nemcsak nálunk: a francia liberális gondolkodók, posztmodernek, az amerikai konzervatívok között is sok az egykori marxista, kommunista. Lassan vagy gyorsabban ők is átalakultak. Én sosem tagadtam azt, hogy miként gondolkodtam. Ám idővel rájöttem: az embernek nem kell magát semmiféle izmusban meghatároznia. Odáig jutottam, hogy én én vagyok.

■ *És politikai értelemben?*

– Noha liberális baloldali vagyok, gyakran megesik, hogy egyben-másban nem értek egyet a baloldallal vagy a liberálisokkal. Nem vásárolok politikai csomagot, mert akkor annak minden darabját el kell fogadnom.

■ *Nemrég még ön volt nyugati gondolkodók körében az igazi baloldaliság megtestesítője. Nem vádolták árulással?*

– Egy angol szerző nemrég írta rólam, hogy bár marxistának indultam, s egészen mássá váltam, a változások közben is megőriztem identitásomat. És sorozatosan idéz írásaimból. Mindenféle című, a hatvanas évek közepén publikált könyvem például tele van utópiz-mussal, mintha kezemből lenne a kulcs, amellyel minden ajtót, ablakot ki lehet nyitni. És ezt a könyvemet mindenki citálja. Rossznak én sem tartom, csak halálra idegesít. Mert még saját világunk kulcsa sincs meg, nemhogy a nagyvilágé.

■ *És most már a marxizmus egészét ki-dobta?*

– Ki bizony, apránként. Miközben azért tiszteltem a Marx Károly nevű 19. századi gondolkodót. És más nagy radikális bölcselek mellett helyezem. De a belőle származtatott izmusra al-lergias vagyok.

■ *Egyesek szerint ön balról halad jobbra...*

– Hogy mi a bal, mi a jobb, a kontextuson múlik. Nálunk például most sokan azok közül, akik a piac szabadságát hirdetik, a baloldalhoz tartoznak, holott ez tipikusan jobboldali eszme. Miközben például a szociális egyenlőség képviselését egyes radikális jobboldaliak képviselik. Manapság mindinkább az életformák irán-ti opció, egyes csoportok hagyománya dönti el, ki határozza meg magát a jobb-, illetve a balol-dalon. Az egykori kommunista párt határozata szerint én például mind jobb-, mind baloldali elhajló voltam...

■ *Egy aacheni Lukács György-konferencián jelen volt Konrád György, Eörsi István és ön is. Némely jobboldaliak azt mondanák:*

VENDÉGOLDAL

SIMON MÁRK FEJVÉTELE

összegyűltek a liberálissá átvédlett volt kom-munisták...

– Konrád sosem volt kommunista. Engem 1958-ban kizártak abból a pártból. Eörsi ötven-hatos volt, utána börtönbe zárták. Ma valóban mindhárman baloldali liberálisok vagyunk, bár sok rész kérdésben eltér a véleményünk. És ez így természetes...

■ *Egykoron, a Kádár-rendszerben ön a Szociológiai Intézetben dolgozott, amelyet gya-nakodva figyelt a hatalom. Miben mesterked-tek?*

– Hegedűs András volt a főnök, és ott ki-ki azt csinálhatta, amit akart. Nagyon különböztünk egymástól, és Hegedűs hagyta, hogy kedvünk szerint tevékenykedjünk.

■ *Miképpen történhetett, hogy Hegedűs, a kőkemény kommunista nem csupán ennyire megváltozott, hanem kivételes szellemi kört hozott össze, és még védernyőt is nyújtott a társaságnak?*

– Őt végül is félreállították. Utálta Kádárt, Aczélt, az egész vezető garnitúrát. Nem is csinált titkot belőle. Tehát nem esett nehezére in-tézményében olyan embereket foglalkoztatni, akik – akár eltérő okokból is – hasonlóképp vé-lekedtek. De persze fontos volt neki, hogy színvonalas emberek vegyék körül.

Jó lenne végre elérni, hogy a hatalomnak ne azért legyen presztízse, mert hatalma van.

■ *S ha ez így volt, miért tűrte mégis Kádár, hogy az intézet működjék?*

– Hogy ne tanítsunk az egyetemen. Az akadémiai intézetek állatkertjében valamiképp rács mögött lehetett bennünket tartani. Így senkire sem gyakorolhattunk káros befolyást.

■ *Azért komoly kutatások folytak ott. Ön is akkor írta könyvét az előítéletekről. Törvényszerű volt, hogy végül elbuktak?*

– Sok minden esetleges. Az is például, hogy mi épp egy külföldi nemzetközi fórumon voltunk, amikor a szovjetekkel a magyarok is bevonultak Csehszlovákiába. Így tiltakozhattunk a beavatkozás ellen. Itthon Hegedűs is tiltakozott, ami aztán „törvényszerűen” a korábbi in-tézmény összeomlásához vezetett.

■ *Hegedűsnek – a Varsói Szerződés aláírója-nak – talán ezért is bocsátott meg az utókor?*

– Hegedűs elmondta: tévedett, és bocsánatot kért. Behívta az oroszokat, ez bűn. De nem

alakulásától, más gondolatokkal való szembe-süléstől függ. Gondolatilag már akkor a világ-ban voltam, amikor még itthon éltem. A filo-zófia olyan, mint a zene. Bartók elment, de va-jon hol van az, amit komponált? A filozófia is nemzetközi médium. Amikor politikai témák-ról írtunk odakint, persze itthoni fejjel gondol-kodtunk.

■ **Témát váltva: politikai tényezőknek tartja-e magát, vagy „csupán” gondolkodónak? Odafigyelnek-e arra, amit mond? Egy jobb-oldali lap azt írta önről: „Mire a törekény fi-lozófusnőt is odahúzgálták a kamerák elé, tudtam, hogy ráerősítenek...”**

– Szomorú volna, ha aduként előrángathatna bennünket az ellenzék. Az adott esetben kü-lönben arról beszéltem: Magyarország koráb-ban mindig a vesztesek oldalán állt, végre egy-szer a nyertesek oldalán akarunk állni. És akik minket megint a vesztesek közé szorítanának, azok az igazi nemzetrontók. Mert a magyarok igenis a Nyugathoz akarnak tartozni.

■ **Tehát a MIÉP-ről ez a véleménye. És a többi pártokról?**

– Filozófus vagyok, nem politikus. De konkrét ügyekről jobban szeretek beszélni, mint ál-talános megjegyzéseket tenni. Tehát: a mai kormányt paternalistának tartom, amely, ha nem szünteti is meg a demokrácia intézmé-nyeit, megszorítja működésüket. Hiszen ő dönti el: mi kell és mi nem kell a népnek. Így a kormány szava a nép szava, mi több: az Is-

elvben nemcsak a kormánykoalíció, hanem az ellenzék is lehet hatalom. Most az utóbbi nem működik így. A sajtó is hatalom. Bizonyos ér-telemben a filozófiai gondolat is. És minden hatalomnak van játéktere, amelyet ki szeretne használni. E játéktér demokratikus kihasználá-sa, ha az egyén állampolgárként gyakorolja a hatalmat. Vagyis elmondja, erről-arról mit gondol, akár az igazgató, akár a miniszterelnök el-lenében is. Civil kurázsi persze annak kell, aki véleményével rizikót vállal.

■ **Visszatérve az egykori szókimondókhöz: a hatalom tette álnokká, képmutatóvá a rend-szerváltás bátor ifjait, vagy már akkor is csak a politikai karrier érdekelte őket?**

– Amikor kormányra kerültek, az előzmények ismeretében vártam tőlük valamit. Aztán csa-lódtam bennük. Az ellenkezőjét teszik annak, amit ígértek. Rövid távon érvényesíthető hatal-mi taktikát gyakorolva. Államférfiúi bölcses-ség híján.

■ **Ismeretes: gazdaságilag nem állunk rossz-szul. Mivel magyarázható akkor az ellenfelek közötti ellenségeskedés, a heves gyűlölet?**

– Régi tudathasadás ez nálunk. Franciaország-ban vagy Angliában a patriotizmus és a prog-resszió mindig kéz a kézben járt. Előzmények után jött Trianon borzalmas sokkja, traumája, amely felkorbácsolta a feszültséget. Ez hozta elő az urbánus-népies „ellentétet”. Ideje lenne mindezt gyógyítani. És bűnös politikai csele-kedet e sebeket föltépni.

A bölcselő batyuja

HELLER ÁGNES A CIVIL KURÁZSIRÓL

volt részese gyilkosságoknak. Kádár és appa-rátusa viszont gyilkolt, erre nincs bocsánat.

■ **Térjünk vissza az ön gondolkodás- és pá-lyarajzához. Még Nyugaton élve is sokáig lukácsistának vallotta magát...**

– Az úgynevezett Budapesti Iskolához tarto-ztam. Lukács műveiből egyébként marxistaként is az ő premarxista munkásságát kedveltem legjobban. Nem akarok hűtlen lenni hozzá: tő-le kaptam a poggyászt, amellyel a filozófiában elindultam. De nem a marxista batyut vettem át, hanem azt, amelyben Lukács elkötelezettje volt az európai kultúrának.

■ **Miért kellett önöknek néhai férjével, Fehér Ferencel Ausztráliába, majd az USA-ba tá-vozniuk?**

– Nem utasítottak ki bennünket, csak kiutáltak. Elhangzott a parlamentben, hogy kiveszik ke-zemből a tollat. Ez feldühített. Rádásul besű-gők vettek bennünket körül. Nem félttem, csak idegesítettem, hogy így kell élnünk. Döntöttünk: elmegyünk.

■ **Új tapasztalatai révén változtak-e a nézetei?**

– Filozófiai nézetek nem változnak empirikus alapon. Azt a világszellem módosíthatja. Az embernek változhat a politikai állásfoglalása, mondjuk, radikálisból konzervatív lesz. A filo-zófia érdeklődéstől, mesterektől, gondolatok

ten szava. Ez pedig gátolja a demokratikus fej-lődést.

■ **Ön egy helyütt ezt írja: „A hatalom már megint egyszer bölcsnek és szépnek tünteti fel a hatalmon levőt az alattvalók szemében...”**

– Ez a kormányzati mód nem az állampolgári, hanem az alattvalói magatartást ösztönzi. És sokan nemcsak a nagyobb-kisebb hatalommal viselkednek így, hanem egymás közt is. Mondván: kár pofázni, akinek igaza van, an-nak úgyis betörik a fejét. Hiányzik tehát a civil kurázsi. Jó lenne végre elérni, hogy a hatalom-nak ne azért legyen presztízse, mert hatalma van, hanem azt cselekedeteivel, ha úgy tetszik, közszolgálatával érdemlje ki.

■ **És mit tehetnénk mindezek ellenében, il-letve mindezt?**

– Lassacskán nevelődnünk kell. Például úgy, hogy minden felszólalásunk előtt ne kérjünk valakitől – pártunktól és kormányunktól, fő-nökunktől, bárkitől – felhatalmazást. Mondjuk csak el a véleményünket. És így máris egy ki-csit állampolgárok leszünk...

■ **Csakhogy a hatalom többnyire csupán el-lenzékben szókimondó. Uralmi helyzetben nem kedveli az ellenvéleményt...**

– Itt még kevésbé működik a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom megosztása. És

■ **Az említett interjúban ez is elhangzott: „Mi jól érezzük itt magunkat, és jól érezhet-né Heller Ágnes is, ha nem akarná minden-áron a taktust verni.” Magyarán: miért kel-tik önök hazánk rossz hírét Európában?**

– Valójában itthon sokkal erősebben fogalma-zok. És mindig megmérem, miről miként in-formálok a külvilágot.

■ **Azért nemrég aláírt egy nyilatkozatot a de-mokrácia védelmében. Ebben az áll: az intéz-mények ugyan léteznek, de nem működnek, a demokrácia immunrendszerre meggyön-gült. Lett ennek valamilyen fogantatja?**

– Nem is hittem, hogy lesz. De nem aláírni is hiba lett volna, mert ez annyit jelent: nem ér-tek egyet e gondolatokkal. Tehát aláírtam. S ha ettől nem vártam is semmit, sok min-dentől várok. Várok valamit a választásoktól, attól, hogy az emberek megtalálják a hangju-kat, várom, hogy egy kicsit javul a legszegé-nyebbek anyagi helyzete. Várok bizonyos változást attól, hogy bekerülünk az unióba. Várom, hogy lassacskán kicsit megnyugodja-nak a kedélyek. S hogy az emberek végre érezzék: ami van, nem sors, végzet, hanem tőlük is függ, mi lesz itt. Csodát nem várok, csak azt várom: lehetőségeink legyenek job-ban kihasználva.